

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Torek, 31. avgust 2004

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (1–22 točk)

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ni pomembnejših elementov odgovora na zastavljeno vprašanje. Je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Lahko pa je tudi daljše povezano besedilo, a nima skoraj nobene zveze z naslovom.
- 6–10 Odgovor že ima delno zaokroženo strukturo, razumevanje danega problema je omejeno, razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar je najti še veliko nejasnosti in nerelevantnosti. Večina poudarkov je bodisi nejasnih in nerazumljivih bodisi neutemeljenih. Kandidat ve malo, njegov pogled je zelo omejen. Trditve so nenatančne, včasih preprosto napačne. Večinoma gre zgolj za ponavljanje delcev elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 MINIMUM

Gre za daljše in celovito besedilo (ni natančne meje, a odgovori, ki obsegajo manj kot 500 besed, so prekratki). Odgovor je esejističnega tipa (ustrezna struktura, celovitost, zaključenost), čeprav sta uvod in zaključek verjetno slabo razdelana. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat sicer razume, a zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se večina odgovora nanaša na vprašanja. Nalogi je včasih še težko slediti, opazni so tudi preskoki v izpeljavi. Kandidat uporabi vsaj nekaj relevantnih pojmov, jih pa ne analizira; ko argumentira, je zelo hiter, površen in pogosto nejasen; naloga kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev (lahko se še pojavljajo napačne trditve) in argumentov, poda le zelo poenostavljeno predstavitev in rešitev problema. V splošnem pa se kandidat že začenja gibati na ravni razumevanja in razlage, čeprav ima z obojim še težave.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Kandidat vprašanje razume, odgovor je večinoma ustrezne dolžine (norma, ki jo je treba smiselno uporabiti, je 600–700 besed – več seveda ni prepovedano), jasen in relevanten, struktura je dovolj dobro razvita, kandidat že ima pregled nad celoto eseja, vpeljani so osnovni pojmi. Vendar ima naloga jasne meje: odgovori na vprašanje, vendar je "šolska" in predvidljiva, predpostavke vprašanja se ne analizirajo, posledice rešitev so le včasih nakazane, argumenti med sabo niso povezani, pa tudi neutemeljene trditve so še kar pogoste; uporabljeni so večinoma le osnovni pojmi in včasih so še slabo opredeljeni, vednost, iz katere izhajajo, je omejena, razlaga se navadno močno opira na temeljno šolsko snov; ni enovite linije izpeljave, pri kateri eno izhaja iz drugega, tako da analizo pogosto zamenjuje preprost opis.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Argumentacija že prevladuje, a argumenti so različno primerni; vsi temeljni pojmi so opredeljeni (vsaj implicitno). Še vedno je mogoče najti nerelevantnosti, lahko so napake v izpeljavi ali nejasnosti, nekatere trditve niso utemeljene, a to se zdaj dogaja le poredkoma. Kandidat dobro pozna temeljne filozofske probleme in njihove rešitve na danem področju, kar je razvidno iz ravni njegovega premisleka. Korektna naloga, tako da so spričo tega pomanjkljivosti obrobne. Toda domet razmisleka, ko gre za razlago, analizo predpostavk in posledic, je omejen, omejena je tudi sposobnost upoštevati drugačna stališča.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki upošteva (vsaj implicitno) tudi protiargumente. V primerjavi s prejšnjo ravno kaže odgovor širši pogled, več vidikov in bolj poglobljeno analizo pojmov, bogatejšo pojmovno mrežo, kandidati pa se (ni pa nujno) tudi že zavedajo meja svoje argumentacije. Včasih v resnici vstopajo v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč. Esej še ima pomanjkljivosti, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko tudi čisto drugačen esej, če je le povezan z naslovom.)

- 1. Razpravljajte o trditvi: Človek je prisiljen, da se sprašuje po smislu sveta.**
Trditev implicira, da je spraševanje po smislu tisto, kar odlikuje človeka kot človeka, da je človek bitje, ki ni obsojeno samo na svobodo, temveč tudi na iskanje smisla. Izhodišče za premislek te trditve je lahko celotna tradicija eksistencializma.
- 2. Razpravljajte o trditvi: V svetu vlada nujnost, toda človek je kljub temu svoboden.**
Trditev predpostavlja dualizem človeka in sveta: svet je lahko determiniran, a človek se razlikuje od sveta in zato lahko pobegne naravnemu determinizmu. Seveda pa je možna tudi druga smer razmisleka, denimo Spinoza.
- 3. Razpravljajte o trditvi: Duh je le oblika obstoja materije.**
Descartes je začrtal temeljno razliko med duhom in materijo, a težave dualizma so spodbudile rešitve, ki se lotevajo odnosa iz monistične perspektive. Iz nje se seveda zdi, da je duh le oblika obstoja materije.
- 4. Razpravljajte o trditvi: Obstajajo le znanstvena spoznanja, filozofskih spoznanj ni.**
Odnos znanosti in filozofije ima dolgo zgodovino in se je v marsičem spreminjal. Danes se morda zdi, da so le znanstvena spoznanja prava spoznanja, a v tem primeru moramo pojasniti, do česa nas vodi filozofski premislek.
- 5. Razpravljajte o trditvi: Brez jezika spoznanje ni mogoče, kajti vsako spoznanje mora biti izraženo v njem.**
Temeljni problem trditve je odnos med spoznanjem in jezikom. Če drži, da mora biti prav vsako spoznanje jezikovno izraženo, potem drži tudi naslovna trditev, če pa obstaja tudi zgolj intuitivno spoznanje, pa ne.
- 6. Razpravljajte o trditvi: Brez čutnih podatkov razum ne bi imel o čem razmišljati.**
Trditev, ki je sama dokaj kantovsko usmerjena, zahteva premislek odnosa med čutili in razumom pri spoznavnem procesu.
- 7. Razpravljajte o trditvi: V morali je vse lahko sprejemljivo, zato ni ničesar, za kar bi lahko vnaprej rekli, da ni moralno.**
Trditev se na prvi pogled zdi popolnoma nesprejemljiva, saj je bistvo morale prav v zavračanju nekaterih dejanj kot nemoralnih. Toda premislek pokaže, da ima moralni relativizem lahko prav tovrstne posledice.
- 8. Razpravljajte o trditvi: Moralne so le tiste sodbe, ki so racionalno utemeljene.**
Trditev zahteva premislek odnosa med moralo in racionalnostjo, sama pa je seveda nekoliko prikrit opis Kantove teorije morale.
- 9. Razpravljajte o trditvi: Bolje je biti nezadovoljen Sokrat kakor zadovoljen prašič.**
Trditev je mogoče razumeti na več načinov. Eden gre denimo k etiki vrlin in se sprašuje, kako naj živim, da bom dobro živel. Drugi pa se opira na utilitarizem in na njegove težave pri izračunu ugodja.
- 10. Razpravljajte o trditvi: V pravični družbi ni nobene neenakosti.**
Trditev poskuša tematizirati razmerje med pravičnostjo in enakostjo. Na prvi pogled se res zdi, da pravičnost izključuje neenakost, a nadaljnji premislek lahko pokaže, da je popolna enakost morda prehuda zahteva.
- 11. Razpravljajte o trditvi: Demokracija je najbolj pravična oblika skupnega življenja.**
Teza zahteva tematizacijo odnosa med demokracijo in pravičnostjo. Zdi se, da je demokracija najbolj legitimna oblika politične ureditve, vprašanje pa je, ali nujno privede tudi do pravičnosti.

- 12. Razpravljajte o trditvi: Vlada lahko le tisti, ki zna zadovoljiti interese večine.**
Trditev zahteva premislek pojma oblasti. Temeljno vprašanje je, kako je utemeljena oblast in v kakšne namene. Zdi pa se, da bi oblast vendarle morala meriti na več kakor zgolj večino.
- 13. Razpravljajte o trditvi: Razvoj znanosti bo spontano povzročil zaton religije.**
Teza zahteva premislek odnosa vere in znanosti in implicira, da znanost veri nasprotuje, vprašanje pa je, ali je res tako.
- 14. Razpravljajte o trditvi: Mistično doživetje je edina prava pot k Bogu.**
Odnos do Boga je povezan z vero, kar pomeni, da ni preprosto utemeljen na vedenju. Če je tako, je vprašanje, kako priti do Boga – tradicionalno je ena od poti do Boga mistika, toda ali je to edina pot?
- 15. Razpravljajte o trditvi: Čeprav se včasih zdi, da si religija in etika nasprotujeta, je religija pogoj etike.**
Teza zahteva premislek odnosa etike in religije. Usmerjena je v nenavadno smer: pogosto se namreč trdi, da je vera v Boga nujni pogoj za etiko, toda ali je mogoče zagovarjati tudi, da religija nasprotuje etiki.

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (1–22 točk)

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti elemente razumevanja besedila. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar. Kandidat je delo sicer začel brati, a iz odgovora ni razvidno, ali ga je prebral in koliko ga razume.
- 6–10 Komentar je že nekoliko daljši in ima deloma zaokroženo strukturo; razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj relevantnih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti. Nekaj argumentov je nakazanih, a so nerazviti. Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti. Kandidat je delo sicer prebral, vendar je njegovo poznavanje že na osnovni ravni pomanjkljivo.

11–13 MINIMUM

Odgovor je že esejističnega tipa (struktura, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, in vprašanja kandidat razume, vendar celotno delo dojema na razmeroma nizki ravni in njegovo znanje je pogosto preveč površno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se večina odgovora nanaša na odlomek. Pojme kandidat uporablja, jih pa ne analizira; razlaga je redka, navadno gre za preprosto obnavljanje. Kandidat je delo prebral in ga na najosnovnejši ravni razume. Vprašanja, ki zahtevajo temeljitejši razmislek in nekoliko višjo raven razumevanja, pa so zanj preprosto pretežka.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Kandidatovo poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni tudi razumljeno. Naloga je koherentna, brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda argumenti so ponekod slabo razviti; kandidat poskuša analizirati pojme, morda vzpostavi nekaj povezav med njimi, vendar analizo največkrat nadomešča opis. Običajno gre za dovolj dolge naloge, vendar so preveč opisne ali pa so to kratke naloge, z dobrim uvidom, a s pomanjkljivostmi, ko gre za natančnejše poznavanje besedila.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo kandidat dobro pozna in razume, odgovore na podvprašanja umesti v celotno problematiko dela; argumentacija je jasna in razumljiva, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek in vprašanja odpirajo, in ga tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost, neutemeljeno trditev, možna je napaka v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to bolj obrobne pomanjkljivosti. Pri nalogah ni izrazite širine razmisleka ali globine uvida, je pa temeljitost in zanesljivost. Ali pa gre za dobro razumevanje, ki pa ne gre dovolj v širino in besedilo je preprosto prekratko.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki včasih upošteva (vsaj implicitno) tudi protiargumente. Kandidat ima pregled nad celotnim besedilom in na vprašanja odgovarja s pojmovnim aparatom, ki je v besedilu razvit. Pomembno je, da vsaj včasih vstopi v argumentirani dialog z avtorjem dela, v katerem utemeljuje tudi svoja stališča. Za naloge je običajno značilno, da so zelo sistematične in podrobne. Seveda pa je pri ocenjevanju treba upoštevati starost kandidatov in tudi, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za dodatna navodila, kajti za pravično ocenjevanje je nujno, da ocenjevalci pred ocenjevanjem obnovijo tudi svoje poznavanje nadrobnosti besedila.)

PLATON: DRŽAVA

Filozofija je na slabem glasu, ker se z njo ukvarjajo ljudje, ki je niso ne vredni in ne sposobni. Recimo sofisti ali tisti, ki so se izneverili svojim poklicem in se ji približali. Nimajo namreč ne teoretičnih sposobnosti ne praktičnih sposobnosti za ukvarjanje s filozofijo. Če pa jih imajo, jih lahko neprimerna vzgoja pokvari in se filozofiji izneverijo, če pa se to ne zgodi in postanejo filozofi, so za državo nekoristni, ker ne ve, kaj z njimi početi. Filozofija namreč najde svoje pravo mesto samo v državi, kakršno opisuje Platon. V njej potem filozofi, ki poznajo dobro, resnično, pravično, lepo, tj. tisto, kar je božansko in urejeno, lahko postanejo najboljši zakonodajalci in učitelji.

ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Ko razpravljamo o vrlini, pravi Aristotel, nas zanima duševna, ne pa telesna vrlina, saj je sreča duševna dejavnost. Zato je razprava o sreči povezana z razpravo o duši. Duša ima po Aristotelu dva dela, razumskega in nerazumskega. Nerazumski se kaže v vegetativni plati človeka, ki ni specifično človeška. In v poželenjski strani, ki je povezana s strastmi. Te se lahko pokoravajo razumu. Temu ustreza tudi delitev vrlin na razumske in npravstvene. Razumske so povezane z učenjem, npravstvene pa z npravmi in nam niso dane po naravi. Bistveno je pokazati, kako je Aristotelova teorija duše povezana z njegovo etiko.

DESCARTES: MEDITACIJE

Tretja in četrta meditacija vzpostavita jasnost in razločnost spoznanja kot merilo resničnosti. Jasno je spoznanje, ki je pazljivemu umu navzoče in očitno, razločno pa tisto, ki je tako natančno in različno od vseh drugih, da vsebuje le to, kar je pazljivemu umu jasno. Nekatera spoznanja so očitna vsakomur, druga zahtevajo natančnejšo raziskavo. Descartes to ponazori s primerom iz geometrije. A enako velja za dokaze za božje bivanje, ki sta jim namenjeni tretja meditacija in peta. Od predsodkov in idej čutnih predmetov je treba odvrčati duha za spoznanje resnice, da iz pojma Boga nujno sledi njegovo bivanje. Naloga kandidata je razložiti ontološki dokaz za božje bivanje, ga povezati z Descartesovo opredelitvijo resnice in pokazati, kakšno funkcijo ima Bog v celotnih Meditacijah.

KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Kanta zanima, ali je možno temeljno moralno načelo prepoznati a priori. Takšno spoznanje mora seveda odmisлити od vseh možnih konkretnih, empirično danih okoliščin. To pomeni, da se temeljno moralno načelo ne more nanašati na nikakršne občutke, ker ti zmeraj predstavljajo empirično izkustvo, ki ga posedujemo o svojem telesu. Zato kategorični imperativ kot temeljno moralno načelo ne govori o nobenih konkretnih, čutno zaznavnih okoliščinah. Vsebinsko vnašajo v moralne presoje maksime, za katere se moramo vprašati, ali so v skladu s kategoričnim imperativom. Seveda pa se zastavi vprašanje, ali je čisto formalno sodbo možno uporabiti za presojanje moralnosti motivov, ki imajo partikularno vsebino.

KANT: PROLEGOMENA

Eno izmed osrednjih Kantovih vprašanj v njegovi spoznavni teoriji se glasi, ali je metafizika kot znanost možna (poleg vprašanj, ali je sta možni čista matematika in čisto naravoslovje). Njegov odgovor je delno pritrđen in delno nikalen. Metafizični pojmi in načela so uporabljivi, kolikor jih je mogoče uporabiti kot konstrukcijska in regulativna načela čutnega izkustva, in v tem smislu predstavljajo enega izmed pogojev možnosti izkustva. Del teh pogojev predstavljajo tudi sintetične apriorne sodbe, denimo sodba, da ima vsak dogodek vzrok. Zato metafizika kot znanost, ki preučuje pogoje možnosti izkustva, posreduje dejanska spoznanja in se ne ukvarja zgolj z analitičnimi sodbami, to je zgolj z definicijami pojmov. Metafizika pa ne posreduje spoznanj s čistimi pojmi uma, to je pojmi, ki jih ni mogoče uporabiti kot določbe predmetov, danih v čutnem izkustvu. Z njimi oblikovane sodbe presegajo naše spoznavne zmožnosti.

NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Nietzsche ni zadovoljen s stanjem evropske kulture. Simptom njenega propadanja je nihilizem, velika nevarnost za človeštvo, celo začetek konca, kakor pravi v uvodu. Morala, ki ureja naše življenje in odnose, je pri tem ključna. Njegova skrita podmena je, da je funkcija morale pospeševati človeško blaginjo. Kako je torej mogoče, da se je človeštvo znašlo na poti v pogubo? Ali ni nemara tisto, kar se nam kaže kot moralno, kot dobro, v resnici nekaj nasprotnega, če nas je pripeljalo do točke pogube? Da bi to ugotovil, z genealoško metodo razišče izvor pojmov dobro, slabo, zlo, ki jih imamo za nevprašljive. Njegovo odkritje je, da izvorno ne pomenijo isto kakor danes, temeljni koncepti moralnega sojenja so rojeni iz strašnega čustva, ressentimenta, zato ni čudno, da so našo kulturo pripeljali v krizo. Naloga kandidata je pojasniti, kako se je vrednostni sistem, ki se kaže kot univerzalen in absoluten, rodil iz tega čustva.